

Predavanje i prezentaciju pripremio:
prof. dr Stevo Popović
stevop@ucg.ac.me

NASTAVNA JEDINICA: Ometeni u razvoju i sport

DRUŠTVENI ODNOSI U SPORTU

Polazna pitanja

- **Nedostatak** – bilo čulni, mentalni ili fizički – ograničava pojedinca u primjeni nekih vještina, obavljanju zadataka ili učestvovanju u određenim aktivnostima ili kretanjima.
- Procijenjeno je da **6 miliona Britanske populacije ima neki oblik invaliditeta**, uključujući paraplegičare, slijepce i djelimično slijepce ljude, ljude sa cerebralnom paralizom, gluve i/ili nijeme ljude, autistične ljude, one koji su preležali dijabetes, multipla skleroza ili imaju defekt od rođenja.

Polazna pitanja

- Ovo se prenosi u **brojne čulne, fizičke ili mentalne probleme**: 5% koristi kolica, 55% ima mentalni nedostatak, 20% ima čulni nedostatak, i 20% je pokretno ali sa fizičkim nedostacima.
- **Neki su rođeni sa nedostacima**, drugi su ih stekli u različitim trenucima života, za neke, stanje je samo **privremeno**, za druge pak **trajno**.

Polazna pitanja

- Procijenjeno je da će preko 70% populacije patiti od privremenih nedostataka tokom svog života.
- To je velika i heterogena grupa ljudi, sa razlikama unutar kojih su i one značajne kao što je invaliditet.

» Nedostaci društva

- Termin nedostatak je korišćen umjesto invaliditeta.
- Razlika je krucijalna, jer se **nedostatak** odnosi na **medicinsko stanje**, dok invaliditet podrazumijeva i fizičke i socijalne nedostatke kod ljudi.
- Termin **invaliditet** podrazumijeva **nejednakost** u **sposobnostima ljudi da učestvuju** kao ravnopravni članovi zajednice.

» Nedostaci društva

- Ovo rezonovanje je **zasnovano na razumijevanju dvaju uporednih perspektiva o invaliditetu.**
- **Tradicionalna medicinska perspektiva** vidi invaliditet kao gubitak ili smanjenje funkcionalnih sposobnosti i aktivnosti koje su posljedica nedostatka.
- Glavne implikacije ove funkcionalne definicije su da se **osobi sa invaliditetom mora pomoći** i velika grupa profesionalaca (terapeuta, socijalnih radnika, doktora, posebnih profesora i trenera) razvila se oko rada sa tim osobama.

» Nedostaci društva

- Umjesto da fizički i socijalni svijet bude prilagođen svim ljudima, ljudi sa invaliditetom imaju **sopstvene usluge**, odvojene od ostatka društvenog života.
- Imidž ljudi sa invaliditetom u ovoj osnovnoj terapijskoj perspektivi je primarno **zavisnost i pasivnost**, umjesto nezavisnost i samostalnost.

» Nedostaci društva

- U prepoznavanju ograničenja iz medicinske perspektive, **socijalna perspektiva** je razvijana tako da **uključuje radikalnu promjenu od individualnih problema nedostataka**, ka priznavanju kako neadekvatno dizajnirano okruženje, socijalne organizacije, stavovi i pretpostavke, nameću ograničenja ljudima sa invaliditetom.
- **Upravo društvo diskriminiše hendikepirane i nameće prepreke za ljude sa invaliditetom.**

» Nedostaci društva

- Socijalne organizacije, **razvijene prema potrebama i navikama potpuno sposobnih ljudi**, moraju se promijeniti.
- Ova **više politizovana perspektiva** teži da maksimizira mjeru do koje istorijski obesnažena grupa ljudi može da realizuje svoja socijalna i politička prava kao ravnopravni građani.

» Nedostaci društva

- Glavne preporuke iz Britanskog društva:
- (1) **nacionalni upravni organi moraju priznati svoju odgovornost za ljude sa invaliditetom**, da uključe pitanje invaliditeta u programima obuke trenera, da osiguraju predstavnike u upravi sporta za ljude sa invaliditetom i njihove sportske organizacije, ako je neophodno, radi proširenja ili ponovnog pisanja pravila za uključivanje verzija za ljude sa invaliditetom, i integrisanje ljudi sa nedostacima u vodeće sportove tamo gdje je moguće;

» Nedostaci društva

- (2) **lokalne vlasti treba da preuzmu odgovornost za osiguranje učešća na lokalnom nivou**, da konsultuju ljude sa invaliditetom u izgradnji ustanova, i da osiguraju da kompulzivno takmičarsko ponašanje ne nipodaštava te ljude,
- (3) **priznavanje sportskih udruženja ljudi sa invaliditetima** (koja su primarno konstruisana oko medicinske definicije invaliditeta) da bi se osigurala veća koordinacija i razvoj sportskih prilika,

» Nedostaci društva

- (4) **mediji za promovisanje pozitivne slike sportista i žena sa invaliditetima** suprotno od imidža koji podstiče pasivnost i zavisnost.
- Međutim, na nivou vodećih nacionalnih sportskih organizacija za ljude sa invaliditetima **postoji značajna promjena ka većem uključenju** i udaljavanju od isključena i odvajanja.

» Nedostaci društva

- Kritično za to pitanje je **potreba za adekvatnim resursima**: u smislu **obuke** sportskih profesora, trenera i organizatora, i takođe prisustva posebnih ustanova i **opreme**.
- Nedavna isticanja uključivanja vode do razmatranja **ograničenja sa kojima se ljudi sa invaliditetima suočavaju** pri učestvovanju u sportovima.

» Pristup sportovima

- **Potpuno učestvovanje** u sportskim zajednicama osigurano je samo ako postoji jednaki pristup i prilika.
- Da bi se prevazišli nejednaki pristup i prilike, navedeno **treba da se riješi**:

(1) perceptualne barijere,

(2) barijere u stavu,

Pristup sportovima

(3) fizičke barijere,

(4) finansijske barijere,

(5) adaptiranje i modifikovanje sportova, i

(6) školsko fizičko obrazovanje.

➤ Perceptualne barijere

- One se odnose na svijest ljudi sa invaliditetima o postojanju ustanova za sport, i organizacija, koje posebno ispunjavaju potrebe ljudi sa invaliditetima.
- Mnogi imaju malo dodirnih tačaka sa sportskim organizacijama za ljude sa invaliditetima, malo toga ili ništa ne znaju o prilikama koje se na taj način pružaju, ili da vodeće sportske organizacije zauzimaju sve važniju ulogu u sportovima za ljude sa invaliditetima.

➤ Perceptualne barijere

- Najznačajnije, međutim, mnogi ljudi sa invaliditetima imali su **malo prethodnih prilika, u kritičnim periodima učenja u djetinjstvu**, da razviju osnovne sposobnosti kretanja na kojima su bazirane mnoge posebne sportske vještine.
- Nedostatak prethodnog iskustva u sportu, često se prevodi u malu svijest o nečijim sposobnostima, i posljedično vodi do izbjegavanja sportskih izazova kroz **strah od neuspjeha ili ismijevanja**.

» Perceptualne barijere

- Takođe, provajderi, **organizatori i treneri** vodećih sportova, imajući mali broj prilika da rade sa ljudima sa invaliditetima, će malo vjerovatno imati potpuno razumijevanje posebnih izazova sa kojima se oni suočavaju.

» Barijere u stavu

- Kao i kod rase i pola, **razvijanje svijesti o invaliditetima** tiče se promjene stavova i suočavanja sa mitovima i zabudama o invaliditetima, koji dolaze iz nedostatka razumijevanja.
- **Podmuklo označavanje grupa** (npr. invalidi, hendikepirani, slijepi itd.) kreira surove razlike koje ističu medicinsko stanje, minimiziraju individualne razlike i potcjenjuju sposobnosti.

» Fizičke barijere

- Ovo je **najočiglednija konotacija „pristupačnosti“**.
- **Akt za osobe sa invaliditetom 1981. godine** učinio je zakonskom obavezom da dizajn sportskih ustanova od strane lokalnih vlasti ugodni minimalnom potrebnom pristupu.
- To **nije bilo retrospektivno** i nije uključivalo zgrade sagrađene prije tog perioda.

» Fizičke barijere

- Haywood et al. (1995) navodi **neke dodatne mjere** koje se moraju razmotriti: toalet i svlačionice, rampe, liftove, ne-klizave podove, oznake sa specijalnim bojama koje odgovaraju djelimično slijepima, pristupačne pultove, kontrolne tastere u liftovima, aparate za napitke itd.
- **Minimalan potreban pristup nije isti kao pristup za ljude bez invaliditeta** i to je nepotpuno postignuto.

» Fizičke barijere

- U praksi, **idealno jednak pristup je uravnotežen sa realnošću troškova i dobiti** (npr. lift koji omogućava pristup vodenom toboganu).
- Sargent (1987) smatra da **brigu o troškovima treba da nadmaši briga o jednakosti**, ali ograničeni troškovi javnog sektora će vjerovatno osigurati nastavak nejednakog pristupa.

» Finansijske barijere

- Postoji **ekonomska pukotina** između ljudi sa **invaliditetima** i njihovih kolega bez invaliditeta, što znači da ljudi sa invaliditetima nemaju isti raspoloživi prihod za trošenje na sport i druge rekreativne aktivnosti.
- Godine 1988., **samo 31%** ljudi sa invaliditetom radno sposobne starosne dobi je bilo zaposleno.
- Takođe su ti zaposleni, u prosjeku, **zarađivali samo 80%** plata svojih kolega bez invaliditeta.

» Finansijske barijere

- Tri četvrtine odraslih sa invaliditetom moralo je da se oslanja na državne subvencije kao svoje glavne izvore prihoda (Hung, 1993)
- **Prihodi porodice sa invaliditetima** koje nisu penzionisane bili su samo 72% nacionalnog prosjeka (HMSO, 1989).
- Koja god statistička mjera da se primjeni, **ljudi sa invaliditetima su finansijski obesnaženi**, što doprinosi preprekama u učestvovanju koje su ranije identifikovane.

» Adaptiranje i modifikovanje sportova

- Igre i sportovi pružaju **izrazito velike izazove** na kojima se konkretno zadržava interesovanje i pažnja kod učesnika.
- Za ljude sa invaliditetima, **izazovi su još veći** zbog funkcionalnih nedostataka.
- **Funkcionalna,** prije nego **medicinska definicija** invaliditeta je korisnija za uključenost u sport.

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- Brown (1987) identifikuje **6 problema koji se mogu javiti kod perceptualno-motornih performansi u sportu:**

(1) **nedostatak prethodnog iskustva** usljed pretjerane zaštićenosti i čuvanja i nedostatka kritičnog ranog učenja,

(2) **neusklađenost šake i ruke** (snaga i kontrola),

(3) **sposobnost slobodnog kretanja** (ograničeno kretanje sa pomoćnim uređajem, kolicima),

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- (4) **nedostatak dobrovoljne kontrole** zbog cerebralne disfunkcije,
- (5) **čulni nedostatak** (vizuelni, slušni, kinetički), i
- (6) **psihološke poteškoće u učenju** (vizuelno-motorni, vizuelno-perceptualni, prostorni poremećaji).

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- Iako postoje prilike kada se neki ljudi sa invaliditetima mogu takmičiti u jednakim uslovima kao kolege bez invaliditeta (**npr. streljaštvo**), u mnogim slučajevima odabir, **modifikacija i adaptacija sportskih aktivnosti predstavlja neophodnost** da bi one bile omogućene.
- **Zadovoljstvo dolazi samo iz pozitivnih iskustava i cjelokupnog učešća**, a to se može desiti samo ako su sposobnosti i vještine učesnika dopunjene modifikovanim ili adaptiranim izazovom.

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- Na primjer, Britansko sportsko udruženje za ljude sa invaliditetom pruža sljedeću **listu načina pomoću kojih se individualni i timski sportovi mogu prilagoditi** tako da budu dostupni ljudima sa invaliditetima:

(1) **upotreba većih/manjih lopti,**

(2) **lakša oprema,** npr, lopte za plažu, odbojkaške lopte,

(3) **niža visina mreže,**

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- (4) **reketi/palice sa kraćim drškama,**
- (5) **svetlije obojena oprema,**
- (6) **taktilne/dodirne referentne tačke,**
- (7) **pozivni ili zvučni izvor za kontrolu pravca,**
- (8) **rastegljiva oprema za one sa slabijim rukohvatom,**
- (9) **oprema sa pjenom da bi se ograničila visina odskoka,**

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- (10) **ograničena oblast** za igru,
- (11) **povećanje broja igrača** u svakom timu,
- (12) **omogućavanje pomoćnih ljudi** koji će gurati kolica učesnika,
- (13) **davanje posebne oblasti igračima** tako da svi mogu da učestvuju bez straha od sposobnijih igrača, i
- (14) upotreba **specijalne opreme**.

Adaptiranje i modifikovanje sportova

- Sve te modifikacije su **bazirane na procjeni sposobnosti učesnika**, zajedno sa analizom psiho-motornih zahtjeva sportskog zadatka.
- **Ako se omogući slaganje ova dva elementa, onda je pristup osiguran.**

» Školsko fizičko obrazovanje

- Akt o obrazovanju iz 1988. godine zagovara da mnogi mladi ljudi sa invaliditetima treba **da se integrišu u vodeće škole.**
- Diskutabilno, uspješna integracija djece sa invaliditetom u većinu aspekata rasporeda je ostvarena, ali **fizičko obrazovanje i sport nameću najveće zahtjeve.**
- Fizičko obrazovanje **pruža krucijalnu priliku da mladi ljudi razviju brojna iskustva u kretanju** u individualnim i timskim igrama, plivanju, plesu, gimnastici i spoljnim aktivnostima.

Školsko fizičko obrazovanje

- Jowsey (1992) smatra, međutim, da mali broj ljudi sa invaliditetom može da prati nastavni program bez adaptacije, i da je potreban fleksibilan, kreativni pristup sadržaju nastavnog programa od strane saosjećajnih profesora.
- Studija Borrett-a et al. (1995) zaključuje da „mnogi mladi ljudi sa invaliditetima ne dobijaju brojna iskustva u kretanju koja odgovaraju njihovim sposobnostima u vodećim školama“.

Školsko fizičko obrazovanje

- Konkretnije, oni zaključuju da:
 - (1) fizičko obrazovanje se često smatra perifernom sferom nastavnog plana i programa iz koje se učenici mogu izvući psihoterapijom ili pomoćnim akademskim radom,
 - (2) problem je dopunjen time što su mladi ljudi sa invaliditetima rasuti tako da čine manjine u svakoj školi,
 - (3) osoblje u fizičkom obrazovanju je dobilo malu internu obuku o invaliditetu, ali postoji neki, ne pretjerani, dokaz modifikovanja nastavnog plana da bi se uzele u obzir posebne potrebe,

Školsko fizičko obrazovanje

- (4) **veći značaj treba dati** (a) psiho- i perceptualno-motornim sposobnostima mladih ljudi sa invaliditetima, i (b) razlikama između sportova u odnosu na vještine i sposobnosti potrebnih za suočavanje sa izazovom koju aktivnost nameće,
- (5) **mali broj resursa je dostupan** za adaptaciju ili modifikovanje sportova da bi se učinili pristupačnim, i
- (6) **mali broj odnosa je utvrđen između škola i sportskih organizacija ljudi sa invaliditetima**; takođe uključenost mladih ljudi u tim organizacijama je ili sporadična ili nepostojeća.

Školsko fizičko obrazovanje

- Očigledno **mного toga treba da se uradi** i u sportu i u obrazovanju kako bi se ispunile potrebe i prava ljudi sa invaliditetima.
- Ova studija, takođe ističe da su, kao i kod populacije bez invaliditeta, **materijalni i kulturalni resursi roditelja** (izraženi u vremenu, raspoloživom prihodu, interesovanju za rekreaciju i stručnosti) kritični za otvaranje prilika za mlade ljude sa invaliditetima, posebno kada je kretanje problem.

Integracija

- **Integracija je samo jedan element šire debate** oko mjere do koje su ljudi sa invaliditetima sposobnosti da realizuju svoja socijalna i politička prava ravnopravnih građana.
- Prema Marshall-u (1983), **tri glavne prepreke za integraciju su stav, arhitektura i administracija**, od kojih je prva najvažnija.

Integracija

- On smatra da su **stavovi prema invaliditetu kritično važni** u određivanju socijalnog konteksta unutar kojeg ljudi sa invaliditetima učestvuju u sportu, i da pomažu utvrđivanju administrativne strukture, koja sama po sebi može podstaći segregaciju.
- U tom smislu, vladini organi i sportske organizacije za ljude sa invaliditetima su **razvile inkluzivne strategije** za unapređenje sportskih prilika za ljude sa invaliditetima.

Integracija

- Što se tiče sportskih organizacija, **integracija ima brojne konotacije:**

(1) **osiguranje adekvatnog predstavljanja** ove grupe ljudi u procesima donošenja odluka kod vladajućih organa,

(2) **programi obuke za zvaničnike** (sudije, trenere) kako bi se osiguralo da ljudi sa invaliditetima imaju isti pristup profesionalnoj stručnosti,

Integracija

(3) organizovanje takmičarskih sportova za sportiste sa invaliditetima zajedno sa sportistima bez invaliditeta, čime se uzdiže njihov profil, i

(4) potpuno integrisani sport kada su (određeni) invaliditeti zanemarljivi.

- Prve dvije navedene konotacije su u velikoj mjeri stvar organizacije i finansiranja.
- Treća, međutim, izaziva značajnu debatu.

Integracija

- Udruženje amaterskih plivača je, na primjer, nedavno **uključilo događaje za ljude sa invaliditetima u okviru svog programa Olimpijskih proba**, i većina ljudi je svjesna takmičenja u maratonu u kolicima pored visoko-profilnih događaja kao što su maratoni u Londonu i Bostonu.
- Takođe postoje pokušaji da događaji za ljude sa invaliditetima **ukluče u Olimpijske igre**, iako trenutno **Para-olimpijada ostaje samo paralelni skup** događaja koji prima minorni publicitet u poređenju sa tradicionalnim događajem.

Integracija

- Marshall (1983) ističe da aktivno sportsko učešće pokriva elitne takmičarske sportove i ukorijenjene rekreativne sportove, i da se u svakom slučaju može korisno napraviti **razlika između odvojenih, paralelnih i potpuno integrisanih aktivnosti.**
- **Profitabilnost integracije ili paralelnih takmičarskih sportova će varirati prema prirodi i ozbiljnosti invaliditeta, ali postoje brojna ograničenja vezana za rekreativni sport.**

» Takmičarski sport

- Pitanja jednakosti idu van ukorijenjenih nivoa uključenosti da bi se obuhvatili **elitni nivoi izvođenja i uspjeha**.
- Marshall (1991) ističe da su sportisti sa invaliditetima prvenstveno i prije svega **veslači, atletičari, košarkaši i skijaši a ne paraplegičari, slijepi, invalidi, itd.**
- **Tako ih treba tretirati** - kao drugačije sportske takmičare ali vrijedne jednakog tretmana.

» Takmičarski sport

- Refokusiranje od invaliditeta a ka sportu je očigledno u formiranju **Internacionalnog Para-olimpijskog Komiteta 1989. godine**, organizovanog kroz nacionalna udruženja i federacije određenih sportova umjesto kroz kategorije medicinske dijagnostike invaliditeta.
- **Takmičarski programi su utvrđeni pomoću specifičnog sistema koji je razvio Meaden (1992)**, čiji je cilj grupisanje takmičara sa određenim funkcionalnim sposobnostima unutar svakog sporta.

» Takmičarski sport

- **Ukupno postoji 38 profila** koji uključuju 30 za one sa lokomotornim nedostacima, 3 za one sa čulnim nedostacima, 3 za one sa poteškoćama u učenju, 1 za druge nedostatke, i 1 za ljude bez invaliditeta.
- **Kako uključuje sve invaliditete bez obzira na medicinsku definiciju**, ovaj sistem osigurava da će se sportisti takmičiti protiv onih na sličnom nivou funkcionalnih sposobnosti.

➤ Adekvatna literatura

- Nabrojane internet prezentacije su korisne kao polazne osnove za prikupljanje naprednih informacija vezanih za danas obrađenu problematiku:
 - Disability and youth sport edited by Hayley Fitzgerald. Oxford: Routledge, 2009. London reference
 - Sport and Disabled Athletes, edited by C. Sherill. Champaign, IL: Human Kinetics, 2009.
 - Disability and Sport, edited by K. DePauw & S. Gavron. Champaign, IL: Human Kinetics, 2005.
 - *Disability Issues, Trends and Recommendations for the World Bank*, edited by R. Metts, Washington D.C.: World Bank, 2000.

Relevantne internet prezentacije

- Active Places

<http://www.activeplaces.com.au/>

- Access Board

<http://www.access-board.gov/>

- Tempo Tricycles International

<http://www.tempolafaek.com.au/>

Hvala na pažnji!

